

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

08/211

KATUŠČÁK, Dušan: Príspevok k formovaniu stratégie digitalizácie na Slovensku = Knižnica. 9.roč. 2008. 1.no. 3-10.p. Bibliogr. 16 tétel.

Res. angol nyelven

Javaslatok a szlovák digitalizálási stratégiához

Digitalizálás; Középtávú terv

A könyvtári stratégiai terv részeként, az előző ciklus folytatásával és az európai digitalizálási projekthez illeszkedve valósul meg Szlovákiában 2008-2013 között a digitalizálás. A nemzeti könyvtár az előző ciklusban a Virtua rendszerben, MARC 21 formátumban, 13 ezer dokumentumot dolgozott föl digitálisan, amely a *Memoria slovacica* portálon keresztül érhető el. 2007-től a *Vital* nevű új szoftvert alkalmazzák, összesen 18 ezer objektum található a rendszerben. 2008-tól a nemzeti könyvtár megkezdte a nyomtatott, kötött szlovacikumok tömeges digitalizálását robotok segítségével. Ez az állomány kb. 10-13 %-át jelenti, ezzel a programmal Szlovákia az első 5 európai ország közé kerül. A francia nemzeti könyvtár 2010-ig 300 ezer művet digitalizál hasonló, tömeges módszerrel.

A folyamat finanszírozását több forrás biztosítja: a kulturális minisztérium és európai források – Strukturális Alapok, Regionális Operatív Programok, az Információs Társadalom Operatív Programja (ITOP). Ez utóbbi program keretében kb. 700 millió euró jut a közérdekű,

nyilvános elektronikus hírek és szolgáltatások megvalósítására, kb. 165 millió euró a közgyűjteményekre és infrastruktúrájukra, 260 millió euró széles sávú internetre, 36 millió euró technikai támogatásra, összesen 1.168 millió euró. Az ITOP keretében valósul meg a Szlovák Digitális Könyvtár, melyben 2013-ig kb. 3,5 millió objektum digitalizálását tervezik csúcstechnológia alkalmazásával.

A tömeges digitalizálással minden nyomtatott, kötött könyv és időszaki szlovacikum bekerül a digitális könyvtárba (nem számítva az archív anyagokat, a műtárgyakat és audiovizuális dokumentumokat). Ez összesen 510 ezer cím, 200 millió oldal digitalizálását jelenti, melynek költsége kb. 24 millió euró. Az ITOP keretében nemcsak a közgyűjtemények digitális könyvtára, hanem a digitális tartalmak hosszú távú őrzése (webarchívum), az audiovizuális dokumentumok digitalizálása, a filmek és hanganyagok digitális rekonstrukciója, digitális tartalomszolgáltatások, a digitális tartalmakat őrző intézmények elérésének támogatása is megvalósul.

A digitalizálás módszertani segédlete a MINERVA projekt kézikönyve. Szlovákiában dinamikus akciótervek kidolgozásával segítik a kulturális örökség digitalizálásának megvalósítását. A digitalizálási stratégia prioritásai között szerepel a kulturális örökség védelme, a reprezentatív szlovák kulturális örökség online hozzáféréseinek biztosítása, a nemzeti identitás erősítése, a nemzetközi közösségbe való csatlakozás támogatása. A digitalizálási stratégia alanyai: könyvtárak, levéltárak, audiovizuális archívumok, múzeumok és galériák. A digita-

lizálás területei és kulturális objektumai lehetnek bármilyen területről a kulturális örökség részét képező materiális dolgok és immateriális jelenségek. A terminológia meghatározásában iránymutató az Európai Digitális Könyvtár számára kidolgozott „Herein” tezaurusz és szakterületei.

A Szlovák Digitális Könyvtár keretében tömeges digitalizálással kb. 500 ezer nyomtatott szlovacikum válik elérhetővé. A digitalizálást a nemzeti akciótervek mellett nemzetközi ajánlások, szabványok támogatják (szótárak, tezauruszok, digitális objektumazonosítók (DOI), metaadat-készletek (Dublin Core), szemantikus web technológia, stb.).

Minden digitális projektnek összhangban kell lennie az OAIS (Open Archival Information System – ISO 14721:2003) szabvánnyal. Figyelembe kell vennie a digitális tárolókkal kapcsolatos kockázati tényezőket és elvárásokat (pl. DRAMBORA: Digital Repository Audit Method Based on Risk Assessment). Ajánlott a digitális tartalmakat OAI PMH (The Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting) protokollon keresztül elérhetővé tenni, nemzeti együttműködésben egységes authority gyűjteményeket vagy tezauruszokat alkalmazni.

(Prókai Margit)

08/212

VERHEUSEN, Astrid: Mass digitisation by libraries.

Issues concerning organisation, quality and efficiency = LIBER Q. 18.vol. 2008. 1.no.

Tömeges digitalizálás a könyvtárakban: szervezés, minőség és hatékonyság

Digitalizálás; Gazdaságosság -könyvtárban; Munkaszervezés; Nemzeti könyvtár

A Királyi Könyvtár (Koninklijke Bibliotheek, KB), Hollandia nemzeti könyvtára számos

nagyszabású digitalizálási projektért felelős. Az elkövetkező években több millió oldal digitalizált változatát fogják közzétenni a weben, ezért a teljes munkafolyamatot és a minőségi szabványokat a tömeges digitalizálás követelményeihez igazították. A tömeges digitalizálásnak nincsen elfogadott definíciója. A Google sokat vitatott digitalizálási programja kétségtelenül tömeges, hiszen nem oldalak, hanem könyvek millióinak digitalizálását jelenti. A KB projektje nagyban különbözik ettől. Az elmúlt mintegy tizenkét év alatt a különgyűjtemények kiemelkedő darabjainak digitalizálását felváltotta a teljes gyűjtemények feldolgozása. A vizuálisan attraktív művek helyett nagy mennyiségű szöveg, hang- és videoanyag digitalizálása folyik. Ez nem nevezhető tömegesnek, a jövőben azonban legalább 40 millió oldal feldolgozását tervezik.

Kialakították a Hollandia Emlékezete programot, amely a kulturális örökséget őrző mintegy 50 intézmény munkáját koordinálja. Mintegy 350 ezer tárgy, főként képek formájában került fel a webre.

A KB jelenlegi stratégiai terve a humán tudományok területén történő tömeges digitalizálást irányoz elő, most már alapvetően szöveg-digitalizálás formájában. Mikrofilmet már nem használnak archiválásra.

A tömeges digitalizálás legfőbb problémája a költség. A digitalizálás költsége ma átlagosan 1,30 EUR. Bár a digitalizálás költségei csökkentek, a működtetés és a hosszú távú megőrzés költségei növekedtek. A negyvenmillió digitalizált oldal több mint 1 Petabyte tárolókapacitást igényel, és évente 2 millió fájl fognak feldolgozni, amihez a KB jelenlegi infrastruktúrája nem elégséges, ahogyan a keresőrendszer sem felel meg a követelményeknek.

Nagy figyelmet szentelnek a digitalizálandó anyagok kiválasztásának és előkészítésének. A gyűjteményeket kiegészítik, és a sérült dokumentumokat kijavítják. Ez a költségek 10-

15%-át jelenti. Az ezekre a tevékenységekre fordított időt azonban csökkenteni kellene. A kiválasztás prioritása az, hogy mit digitalizáljanak először. Meg kell vizsgálni, hogy az ésszerűen indokolható minőség és a tökéletes megoldások közötti egyensúlyt hogyan lehet megteremteni. A napilapok digitalizálási projektjében például korlátozták a kiegészítés és a restaurálás mértékét.

Kezdetben tökéletes képek létrehozására törekedtek és arra, hogy a szkennelés során ne sérüljenek a dokumentumok, ami lelassította a folyamatot. A korábbi gyakorlattal szemben a KB már nem saját eszközeivel végzi a digitalizálást, hanem külső cégre bízta a munkát. Csak néhány olyan cég van Hollandiában, amely teljesíteni tudja a könyvtár magas minőségi előírásait. Bizonyos területeken azonban a szakértelemnek meg kell maradnia a könyvtárban.

Ma már a mikrofilmről történő digitalizálást preferálják, mert az olcsóbb, mint az eredeti dokumentumok feldolgozása, bár rosszabb minőséget eredményez. Vizsgálják a nagy helyet elfoglaló TIFF fájloknak a JPEG2000 formátumra való lecserélését. A költségek 10%-át felemesztő minőségbiztosítási szint nem alkalmazható minden projektre, ezért automatikus ellenőrzési eszközök fejlesztése folyik. Az optikai karakterfelismerés területén sem tartható a kézi korrektúra és javítás. A mesterfájlok CD-n és DVD-n való tárolását felváltotta az e-Depot elnevezésű archiválási környezet.

Jelenleg minden költséget láthatóvá tettek. A KB költségvetésének 50%-át jelenti a digitalizálás, és ezt 70-80%-ra kívánják emelni.

(Koltay Tibor)

Lásd még 159, 213-214

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

08/213

VAN DRIMMELEN, Wim: Universal access through time. Archiving strategies for digital publications = Libri. 54.vol. 2004. 2.no. 98-103.p.

Egyetemes elérhetőség hosszú távon. Elektronikus publikációk archiválási stratégiái

Elektronikus publikáció; Hozzáférhetőség; Megőrzés

A digitális publikációk archiválásának kérdése slágertéma manapság, és ez valószínűleg így is marad egy jó ideig. A hágai Királyi Könyvtár munkatársa írásában arra figyelmeztet, hogy a jövőbeli elérhetőséget biztosító hosszú távú megőrzés (amelynek során garantált az eredeti dokumentum hitelessége) komoly feladatokat ró az azt felvállaló intézményekre. Szól továbbá a kiadók szerepéről is, amelyek – akarva, nem akarva – érintetteké válnak a folyamatban.

A papíralapú kiadványok világában már létezett egyfajta kettősség, amennyiben a nemzeti könyvtárak mellett speciális érdeklődéssel bíró egyedi könyvtári gyűjtemények jöttek létre, és gyarapodtak-gyarapodnak a mai napig. Ebben az időszakban a kiadók passzívok maradtak. A digitális korszak beköszöntével aztán gyökeresen megváltozott a helyzet: a publikációk hirtelen mindenütt jelenlévővé vál(hat)nak, ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy fizikai környezetük gyorsan változik, az adathordozók sérülékenyek, és mert hihetetlenül szaporák, az újabb és újabb formátumok megjelenésével kell lépést tartani.

Mit tehetünk, ha elejét akarjuk venni a negatív folyamatoknak? A szerző három – gyakran egymásba csúszó – módszert ismertet. Ezek a frissítés (*refreshing*: adatok áthelyezése egy új fizikai tárolóhelyre – amely biztonságos, csak időről-időre meg kell tenni), a költözte-

tést (*migration*: új formátumra alakítást, amely viszont veszélyeket rejt), illetve az emulációt (amikor egy modernebb rendszerrel kezelünk egy elavultat). A holland kollégák az üdvös megoldást egy, az IBM-mel közösen fejlesztett, *Universal Virtual Computer*-nek elkeresztelt eszközben találták meg, amely egyesíti a két utóbbi eljárás előnyeit.

A folyamatos archiválás biztosítékait a szerző az alábbiakban látja: az elkötelezettség mellett szükség van a szervezeti és technológiai feltételek kialakítására, képzett munkaerőre, és állandóan szinten tartott K+F-re. Mivel kevesen képesek tartósan megfelelni a követelményeknek, nem sok intézmény jöhet szóba, és az együttműködés egyre nagyobb szerepet kap.

Az archiválásban jelenleg háromféle stratégia bontakozik ki. Az első a *Safe Place Strategy*, amely a letéti könyvtáraktól veszi a mintát, és egyértelműen afelé mutat, hogy a nemzeti könyvtárak végezzék folyamatosan az archiválást (vagyis kevés szereplő legyen jelen ebben a szegmensben, azok azonban prioritásként kezeljék a kérdést). A második a *LOCKSS* (Lots of Copies Keep Stuff Safe), amely örömmel veszi, ha minél több helyen folyik archiválási munka, biztosítva látva ezáltal a keresett dokumentum megtalálását. Ebből a modellből azonban hiányzik az állandó fejlesztés garanciája. Míg végül az *Institutional Repository Strategy* révén egyes intézmények akarják megjeleníteni teljesítményeiket, közvetíteni tudományos eredményeiket. Itt a problémát az jelentheti, hogy – ugyancsak a fejlesztések elmaradása miatt – a jövőbeni elérhetőség kérdőjeleződhet meg.

Új szereplőként tűnnek fel ezen a szinten a kiadók. Fellépésüket az általuk gondozott publikációk hitelessége sürgeti egyfelől, de legalább ennyire fontos a felelősségük abban, hogy fajsúlyos tényezőként (mint akikre odafigyelnek a szabványok, formátumok kialakításakor, illetve a szoftverek fejlesztésénél is) hogyan befo-

lyásolják a fejlődés irányát. Hiszen végső soron szerzőik szellemi tulajdonának élettartamáról van szó.

(*Vasbányai Ferenc*)

08/214

MOGHADDAM, Golnessa Galyani: Preserving scientific electronic journals. A study of archiving initiatives = *El.Libr.* 26.vol. 2008. 1.no. 83-96.p. Bibliogr.

A tudományos elektronikus folyóiratok megőrzése. Különböző archiválási kezdeményezések vizsgálata

Elektronikus folyóirat; Elektronikus publikáció; Megőrzés

A cikk áttekinti azokat a törekvéseket, amelyeket különböző szervezetek és intézmények kezdeményeztek és támogatnak a tudományos folyóiratok archiválására. Összesen kilenc kezdeményezést ismertet részletesen, ezek a következők: JSTOR, Portico, E-print Repositories, Open Access Model, LOCKSS, OCLC Digital Archive, JISC, PubMed Central és KB e-Depot. Mivel számos archiválási modell létezik szerte a világon, a szerző nem adhatott az összesről átfogó áttekintést. A felsorolt kilenc kiválasztásával és elemző bemutatásával azonban jó kiindulási pontul szolgál azok számára, akik meg szeretnék ismerni az elektronikus tudományos folyóiratok megőrzésére tett jelenlegi legfontosabb erőfeszítéseket.

(*Autoref. alapján*)

Lásd még 159, 181, 206

Információ- és kommunikációs technológia

08/215

LIU, Shu: Engaging users. The future of academic library Web sites = Coll.Res.Libr. 69.vol. 2008. 1.no. 6-27.p. Bibliogr.

A használók bevonása – milyenek lesznek az egyetemi könyvtárak honlapjai?

Egyetemi könyvtár; Használó; Hatékonyság; Honlap; Szakkönyvtár

Az Association of Research Libraries (ARL) tagkönyvtárai közül 111 weboldalát vizsgálták (kihagyva a nem angol nyelvű és az egyetemekhez nem köthető weboldalakat).

Közülük közel 30 nyújtott RSS-szolgáltatást könyvtári hírek továbbítására. Négy weboldalon volt személyre szabható „könyvtári tér”, amely egy helyen teszi lehetővé a felhasználó számára, hogy felhasználói fiókját, a kötelező irodalmakat, a könyvtár felhívásait, adatbázisokat, hivatkozási eszközöket, tárolt keresési stratégiákat és eredményeket elérjen. Kilenc könyvtári weblap mutatott az egyetem portáljára vagy valamilyen központi webszolgáltatásra. Tíz helyen találtak Google Scholar keresőablakot, vagy a Google Scholarra mutató közvetlen ugrópontot, két könyvtárban pedig a Windows Live Academic ugrópontot. A virtuális tájékoztatáshoz használt Live Chat szinte mindenütt elérhető volt a honlapról.

Az egyetemi és szakkönyvtárak honlapjain található információ még mindig a könyvtári funkciókra fókuszál, nem érhető el egyetlen lépésben, túl sok opciót kínál, és az „egy design mindenkinek” elvén működik, tehát nem veszi figyelembe a felhasználók személyiségét. Emellett azonban már néhány könyvtár felkínálja a használóknak tartalmak létrehozását és megosztását.

Ha azt akarjuk, hogy a könyvtári weboldalak külleme ne riassza el a használókat, kevés szöveget használjunk, lehetőség szerint csak a legfontosabb hozzáférési pontokat tegyük fel. Portál jellegű megközelítést alkalmazunk, amely először a felhasználó azonosítását végzi el úgy, hogy valamely tágabb csoporthoz tartozónak sorolja be. Minden egyes csoportspecifikus portál vezet aztán az adott csoport számára testre szabott forrásokhoz. Ezeket a portálokat eltérő grafikával vagy színnel jelöljük!

A könyvtári weboldalnak tartalmaznia kell a globális navigáció elemeit (közvetlen ugrópontok a könyvtári forrásokhoz, tematikus rendezettségben, a legnépszerűbb témák listájával és a részletes listák elérésével). Választást kell kínálnia a használó típusa szerint (az alapképzésben részt vevő hallgató, a mesterképzésben részt vevő hallgató, oktató és dolgozó, látogató). Lehetőséget kell kínálnunk a személyre szabott könyvtári térbe történő belépésre. Egy másik menüpontban érhető el a kiemelt témák (a vezető a hírek, a leggyakrabban használt források és a keresés).

A csoportspecifikus portálról léphet aztán tovább a használó a személyre szabott térbe. Az alapképzésben részt vevő hallgatók számára készült portál egyik pontja a könyvtári tudnivalókat, a másik az interneten való keresés témáit öleli át, a személyre szabott könyvtári térbe történő belépés részletes képernyője is itt található, és külön menüpont mutat a kiemelt könyvtári forrásokra (terekre). Ez a portál és a személyre szabott könyvtári tér is lehetőséget kínál arra, hogy a felhasználó visszatérjen a globális könyvtári szintre.

A személyre szabott könyvtári tér a használó által kedvelt és kiválasztott könyvtári forrásokra, elmentett keresésekre, gyűjteményekre, saját blogra, RSS-ekre stb. mutat. Lényege, hogy maga a felhasználó alakítja ki ezt a teret. Itt már megjelenik a Web 2.0 elveinek alkalmazása.

A jövő egyetemi és szakkönyvtári weboldala-

inak felhasználó-központúaknak, személyre szabhatónak kell lenniük, és be kell vonniuk a felhasználót a tartalom létrehozásába és terjesztésébe. Hozzá kell járulniuk az online közösségek fejlődéséhez, és egyesíteniük kell a régi és

új technológiákat.

(Koltay Tibor)

Lásd még 204

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Könyvtárgépesítés általában

Lásd 175, 192, 194

Könyvtárépítés, -berendezés

Lásd 172

Számítógépes könyvtári rendszerek

08/216

RAKÚS, Milan – SIVÁK, Jaroslav – ŠPÁNIKOVÁ, Alena: Knižnično-informačný systém tretej generácie. Stav realizácie projektu k 31. 12. 2007 = Knižnica. 9.roč. 2008. 1.no. 11-18.p. Bibliogr. 6 tétel.

Res. angol nyelven

Harmadik generációs könyvtári információs rendszer. A projekt megvalósulásának helyzete 2007. 12. 31-én

Gépesítési terv; Könyvtári rendszer -országos; Nemzeti tájékoztatási rendszer

2007 a szlovák könyvtárügyben fontos dátum: elfogadták a könyvtárügy 2008-13 közötti stratégiai tervét és a szlovák digitalizálási stratégiát a nemzeti könyvtár közreműködésével. A harmadik generációs könyvtári-információs rendszer (KIS3G) projekt a szlovák könyvtárakban közös integrált könyvtári rendszer (Virtua) bevezetését jelenti. A projekt 2003 óta valósul meg az ameri-

kai rendszer beszerzésével, 2004-es installálásával és 2005-ös indításával. Az elmúlt 3 évben a nemzeti könyvtár irányításával számos könyvtár kapcsolódott be a programba. A Virtua bevezetése, a projekthez való csatlakozás menete az alábbi lépésekben valósult meg:

- tárgyalási fázis (a könyvtárak menedzsentje és a projektvezetők között),
- szerződéskötés (az alap csatlakozási szerződés keretszerű, a projekt honlapján elérhető),
- harmonogram (időterv) készítése (határidők, feladatok, felelősök),
- a projektvezetők felkeresik a könyvtárakat,
- képzés (MARC 21, tárgyi feltárás, katalógizálás, kölcsönzés, OPAC),
- szerződések függelékei – kiegészítő szerződések az alapszerződéshez,
- könyvtárankénti paraméterezés,
- export, konverzió és import a Virtua rendszerbe,
- hitelesítések, jogosultságok és bizonyítványok kiosztása,
- a csatlakozott könyvtárban a munka tényleges kezdete.

2007 végéig összesen 46 nagy vagy közepes szlovákiai könyvtárban zajlott le az implementáció, ennek eredményeként 11 könyvtárból (köztük a nemzeti, az akadémiai és a nagy egyetemi könyvtárakkal) a cikkek, monográfiák és időszaki kiadványok egyszerre kerültek a